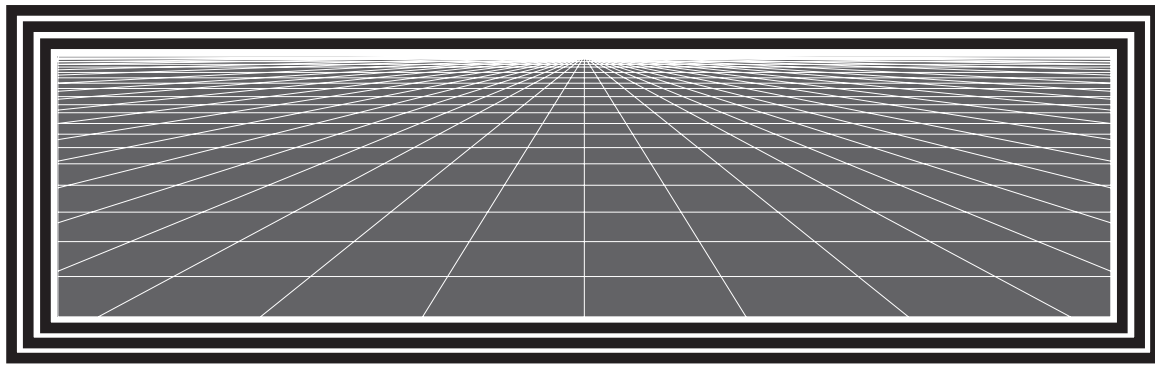

CUVÂNT, LIMBĂ, COMUNICARE

Carmen STANCIU

doctorandă, Universitatea Pedagogică de Stat
Ion Creangă din Chișinău

Gândirea laterală, un concept stringent în interpretarea textului literar

CZU 37.091 | doi.org/10.5281/zenodo.19955738

Rezumat: Articolul vizează necesitatea introducerii în programa școlară a tehnicilor specifice gândirii laterale, în special după ce cercetările recente au demonstrat efectele negative pe care "gândirea artificială", vizibilă mai ales în interpretarea textelor literare, le are asupra proceselor cognitive. Elevii ar trebui să aibă obișnuința de a aborda

o situație-problemă prin prisma gândirii laterale, pentru a ajunge la soluții proprii, indiferent de strategiile folosite. Astfel, ei nu vor mai fi limitați de șabloane prestabilite, fiind capabili să gestioneze imprevizibilul. Gândirea laterală reprezintă o nevoie stringentă pentru adaptarea la ritmul schimbărilor contemporane, dorindu-se ca aceasta să devină o rutină în activitatea didactică și nu numai. Profesorii și școala pot forma în clase o cultură a gândirii, modelând și direcționând comunicarea, stârnind curiozitatea copiilor și, mai ales, predând-o, pentru a o transforma într-un instrument de lucru operativ.

Cuvinte-cheie: gândire laterală, text literar, soluții, rezolvare de probleme, profesori, elevi.

Abstract: The article refers to the need to introduce specific lateral thinking techniques into the school curriculum, especially since recent research has shown the negative impact artificial thinking has on cognitive processes, in particular when used for literary analysis. Students should have the habit of approaching a problematic situation using lateral thinking, thus arriving at a solution, regardless of the strategies used. Therefore, lateral thinking is needed for adapting to the rhythm of these contemporary changes and ought to become a routine in teaching and beyond. Teachers and schools can achieve a culture of thinking in classes, shaping and directing communication, arousing the children's curiosity, but especially by teaching it directly, which would make it an operative instrument.

Keywords: lateral thinking, literary text, solutions, problem solving, teachers, students.

INTRODUCERE

Gândirea presupune un proces psihic uman fundamental, fiind un factor determinant în formarea unui elev ce poate găsi soluții indiferent de dificultatea sarcinii și neținând cont de un anumit mod de rezolvare, ci focalizându-se pe rezolvare. De altfel, gândirea fiind o abilitate, profesorul poate predă deprinderi specifice, urmărind dotarea elevilor cu instrumente eficiente pentru activitățile cognitive. Pentru a atinge acest obiectiv, este esențial să propunem sarcini de lucru care să stimuleze gândirea în mod consecvent. Elevul nu își poate dezvolta abilitățile cognitive în absența unor itemi special

concepți în acest sens; de aici rezultă necesitatea unor cerințe care să vizeze gândirea laterală și formarea unei rutine în folosirea acestora.

ROLUL GÂNDIRII LATERALE ÎN INTERPRETAREA TEXTULUI LITERAR

Textele cu conținut literar din manualele de limba română constituie pentru elevi o sursă importantă de cunoaștere a realității. Literatura, în general, este o formă de cunoaștere a realității prin intermediul imaginii artistice, iar trăsătura distinctivă a operelor literare, ca forme de cunoaștere a realității în imagini artistice, evi-

dențiază că prin particular sunt concretizate esențialul și generalul. Un text literar valoros influențează imaginația, sentimentele și gândirea copiilor [1, p. 17].

Ion Berca a subliniat cu finețe rolul textului literar. Însă de cine sau de ce depinde interpretarea corectă a acestuia? Vom începe acest demers, care este deopotrivă empiric și cognitiv, prin întrebarea: pot forma un elev astfel încât să devină interpret al textului literar prin stimularea gândirii laterale?

Ceea ce trebuie menționat este că acest demers se poate concretiza doar prin corelarea mai multor factori stringenți, pe care i-am identificat pe parcursul cercetării, printre care: strategii didactice, tehnici, climat, creativitate, factori biologici și sociomorali, caracteristici afective, factori volitivi etc.

Edward de Bono consideră că gândirea este o abilitate operațională, folosind în acest sens termenul *operacy*. Cercetătorul susține că această dimensiune trebuie inserată în curriculum, alături de științe, literatură și matematică, întrucât o gândire eficientă este esențială în rezolvarea de probleme și în luarea de decizii. Într-un context unde este nevoie de o abordare constructivă, ea permite adaptarea la schimbări, integrarea și succesul în lumea de azi.

În acest sens, am propus tehnici specifice gândirii laterale, pe care le-am aplicat atât în cadrul celor 2 opționale tematice propuse – *Rolul gândirii laterale în interpretarea textului literar* și *Elevul-interpret al textului literar*, cât și în cadrul Clubului de lectură *Citim, gândim și interpretăm!*. Scopul a fost utilizarea lor constantă, astfel încât aplicarea acestora să devină o obișnuință pentru elev.

Astfel, la clasa a V-a, având ca prim text suport *Prietenul meu* de Ioana Pârvulescu, le-am prezentat celor 20 de copii o imagine, mai exact o parte a acesteia. Înainte de a deschide manualul, de a citi textul și de a vedea imaginea reală, le-am solicitat să descrie ceea ce cred că reprezintă imaginea oferită sau ce acțiune sugerează aceasta.

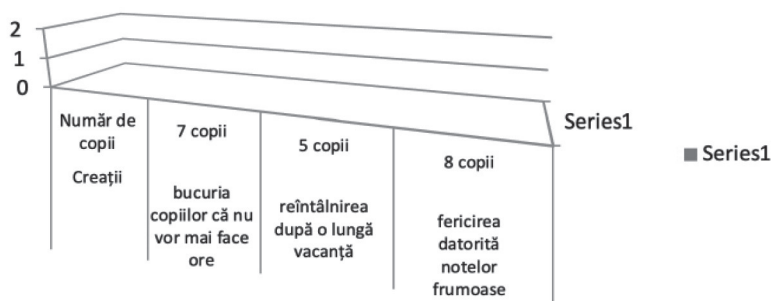
În consecință, 7 elevi au interpretat scena ca fiind bucuria copiilor la aflarea veștii că nu vor mai desfășura ore, alți 5 elevi au considerat că este vorba despre entuziasmul reîntâlnirii celor trei copii după o lungă vacanță, iar 8 elevi au pus fericirea celor trei personaje pe seama obținerii de note bune. Aceste răspunsuri sunt ilustrate grafic în Figura 1.

Figura 1. Răspunsurile elevilor privind tehnica "Generare de alternative prin descriere. Generare de alternative prin formularea de predicții, folosind imagini"

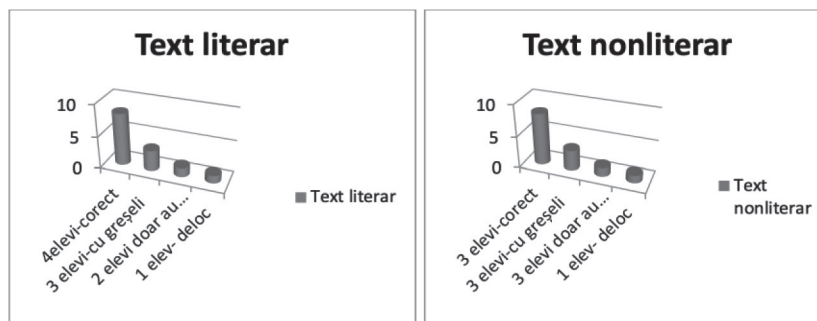
Următorul item a fost: "Adăugați o a doua jumătate a celui tablou lângă cei trei copii din clasă care râdeau, pentru a-l întregi!". Astfel, 7 elevi au completat-o cu o minge sau un soare, cu alți copii care se jucau; alți 5 elevi au desenat copii la fel de bucuroși de revedere, iar 8 elevi au desenat o doamnă profesoară și un catalog. Pentru a-i încuraja în exersarea exprimării orale și a-i motiva să-și depășească emoția, dar și să se susțină unii pe alții, nefiindu-le teamă de „un posibil eșec”, toate acestea făcând parte din universul gândirii laterale, am invitat elevii să-și prezinte creațiile în fața clasei. În ultima parte a orei, i-am rugat să-și deschidă cărțile și să vadă cealaltă jumătate de imagine. În completare, am dat curs lecturii textului pe roluri: narator, Bogdan, Claudia, doamna profesoară, Popescu Adrian. Tehnica privind imaginea se numește *Generare de alternative prin formularea de predicții, folosind imagini*.

În altă oră, la aceeași clasă, având de evaluat textul literar și textul nonliterar, le-am propus la 10 elevi următoarele: „Creați un text literar, în 10-15 rânduri, pe tema prieteniei sau despre un prieten sau o prietenă”, iar altor

Răspunsurile elevilor

Figurile 2 și 3. Răspunsurile elevilor privind tehnica "Resemnificare-Generare de alternative"

10: "Realizați un text nonliterar, în 10-15 rânduri, pe aceeași temă". Apoi, am utilizat tehnica *Resemnificare*, menționată la *Generare de alternative* și explicată de Vasile Flueraș în cartea *Gândirea laterală și scrisul creativ*. În acest sens, le-am solicitat elevilor să rescrie textul astfel încât acesta să devină literar, nonliterar și invers. Astfel, am urmărit ca aceștia să extragă din informațiile oferite o altă semnificație decât cea intenționată de autor.

La prima cerință, 4 elevi au reușit să rezolve itemul corect, 3 au adăugat și elemente din textul nonliterar, 2 nu au reușit să ducă la bun sfârșit sarcina, iar un elev n-a realizat-o. La cea de-a doua cerință, rezultatul a fost asemănător: 3 elevi au rezolvat-o în totalitate, 3 elevi au adăugat informații ce vizau textul literar, 3 au început textul, iar 1 n-a realizat sarcina.

ANALIZA ȘI VALORIFICAREA ITEMILOR DIN MANUALELE ȘCOLARE ÎN FORMAREA GÂNDIRII LATERALE

În urma cercetării, am constatat că, așa cum a precizat Edward de Bono, "în cadrul unei căutări naturale a alternativelor, ne oprim atunci când găsim o abordare promițătoare. În cadrul căutării laterale a variațiilor, recunoaștem o abordare promițătoare și putem reveni la aceasta mai târziu, dar continuăm să producem și alte căi alternative" [2, p. 73]. Prin urmare, explorarea alternativelor este intenționată; prin gândirea laterală nu se urmărește ca opțiunile să fie neapărat rezonabile, ci să determine apariția unor noi.

De asemenea, cercetătorii în domeniu afirmă, conform celor menționate de Constantin Șchiopu în cartea *Opera literară: receptare și interpretare*, că „rezolvarea unei probleme complexe necesită de la factorul uman fluiditate (asociativitatea gândirii), flexibilitate (capacitatea elevului de a se adapta la situații noi, de a reacționa adecvat la schimbări), originalitate (capacitatea de a produce idei și imagini noi, de a găsi soluții neuzuale), sensibilitate (capacitatea de a reacționa afectiv), capacitatea analitico-sintetică (aptitudinea de a abstractiza, de a sintetiza), organizarea coerentă (capacitatea de a organiza un proiect, de a exprima o idee), aptitudinea de a redefini, de a schimba funcția unui obiect pentru a-l face util" [4, p. 25].

Printre tehnicile aplicate, se numără și *Pălăriile gânditoare*. Ilustrăm folosirea acesteia printr-un exemplu aplicat tot pe textul suport *Prietenul meu* de Ioana Pârvolescu, care conturează portretul lui Bogdan, provocându-i pe elevi la discuții, la atitudini diferite, la o gândire laterală. Precizările sunt: pălăria albastră coordonează discuția, cea albă povestește pe scurt și neutru ce a făcut Bogdan, cea roșie prezintă sentimentele/emoțiile pe care le-a trăit Bogdan, cea galbenă îl apără pe Bogdan, cea verde explică în ce constă ingeniozitatea lui Bogdan, iar cea neagră îl acuză pe Bogdan pentru fapta sa.

O altă sarcină vizează transcrierea pe un poster a unui plan simplu și afișarea produsului. Ulterior, se solicită: "Comparați planurile simple și discutați diferențele", ceea ce implică tot o gândire laterală. În continuare, la lecția în care se studiază textul nonliterar, se propune sarcina: „Precizați asemănările și diferențele dintre cele trei imagini oferite”. Faptul că se solicită opinia în legătură cu un subiect de actualitate, urmărindu-se construirea de argumente, este un plus pentru formarea și dezvoltarea gândirii laterale în rândul elevilor. Deși acest tip de abordare există în manuale, este insuficient reprezentat, fiind necesară o intervenție care să aducă elementul de noutate: intensificarea și utilizarea constantă a acestor tipuri de itemi. Cu siguranță, acest demers dă roade în condițiile menționate, deoarece elevii au nevoie de impulsuri constante și de repetarea acestor tehnici, pentru a-și forma deprinderile necesare. De altfel, atitudinea face mult în motivarea copiilor. O altă tehnică menționată de Bono ține de generarea de alternative prin formularea de ipoteze, deoarece „orice subiect științific, cultural, psihologic, artistic etc. care permite formularea de ipoteze despre cum s-a format acel model poate fi generator de alternative” [3, p. 119].

Deși foarte rar, identificăm această tehnică începând cu manualul de limba și literatura română de clasa a V-a și continuând cu celelalte manuale de gimnaziu, itemii putând fi ușor trecuți cu vederea dacă nu se punctează stringența acestora (regăsim tehnica și la nivel liceal, dar cercetarea de față s-a realizat doar la ciclul gimnazial). De exemplu, exercițiul 9, pagina 21, în care se solicită: „Din ce cauză crezi că secretul i-a fost divulgat lui Adam al Vicii? Motivează-ți răspunsul”. Apoi, la pagina 53, la provocări, pe baza textului *Viziă...* de I.L. Caragiale, avem un exercițiu ce constă în întrebarea: „Dacă Ionel ar trăi în secolul nostru, crezi că și-ar alege aceleași jocuri, aceleași jucării? Motivează-ți răspunsul”. Sau la pagina 121, pe baza textului narativ literar *Tezeu și Minotaurul* de Florin Bican, identificăm următoarea sarcină: „Pentru cine luptă Tezeu: pentru gloria lui sau pentru ceilalți?”. Am completat sarcina cu următoarele întrebări: „Pentru cine crezi că luptă Tezeu: pentru glorie, pentru ceilalți sau pentru a demonstra că este mai puternic decât Minotaur? Cu cine l-ai asocia pe Tezeu din cei apropiați ție și de ce? Justifică-ți răspunsul”.

La clasa a VI-a, pagina 15, la aplicații, un exercițiu are următoarea sarcină: "Împărțiți-vă în trei grupe. Fiecare grupă să realizeze un poster în care să surprindă profilul unuia dintre cele trei personaje din textul *Un păianjen care se crede Spiderman*". Acest exercițiu stimulează gândirea laterală printr-o structură asemănătoare cu cea formulată de Edward de Bono, adică "generare de alternative prin descriere". Procesul presupune organizarea ideilor în cadrul fiecărei echipe și prezentarea finală, implicând, totodată, metacogniția, deoarece sarcinile de învățare sunt folosite în moduri diferite, iar elevii explică cum dezvoltă

strategii noi de gândire. Dar, pentru a dezvolta gândirea laterală, acest lucru trebuie punctat explicit, și nu trecut cu vederea. Tot în acest manual, la evaluarea de la pagina 38, sarcina finală este: „Relatează într-o pagină de jurnal (20-30 de rânduri) o experiență proprie de lectură”, ce poate fi un jurnal metacognitiv. La pagina 196, în cadrul unei lecții de sintaxă a propoziției, se solicită rezolvarea câtorva cerințe pe baza unui jurnal de lectură al unui elev din clasa a VI-a, astfel remarcându-se rolul unui text cu o temă în care orice copil se regăsește, deși nu în totalitate.

Am identificat în manualele analizate o prezență vagă a unei alte tehnici a lui de Bono, numită *De ce?*. Rolul cadrului didactic este cel de a evidenția faptul că nu ar trebui să ne mulțumim cu orice explicație sau cu prima explicație oferită. De altfel, de Bono susține că întrebarea *De ce?* se adresează și atunci când cunoaștem răspunsul: „Intenția exercițiului este de a ne face să evităm senzația că ceva este atât de evident încât să merite un răspuns de genul *de aia*” [3, p. 127]. În manualul de clasa a VII-a, la interpretarea textului *Cum e lumea* de Veronica D. Niculescu, sunt incluse mai multe sarcini de lucru ce ar putea avea în vedere tehnica menționată de Bono, dacă profesorul vizează importanța acestui demers în ”scipirea gândirii copilului de azi și de mâine”, printre care: ”*De ce crezi că pe bunica Biancăi o cheama Bruna?*”; ”*De ce crezi că Mara se gândește la mama ei atunci când rostește replica „Nu vedeți? Pare mare, dar e doar un pui!” sau „De ce crezi că Bianca asociază petalele mușcatelor cu fluturile, în ultimul enunț al textului?”*. Mai întâlnim întrebări care încep cu *De ce?* și la alte lecții. De exemplu, la pagina 161, subiectul *Arta spectacolului. Personajul dramatic*, este inclusă următoarea cerință: ”*De ce crezi că se preferă, într-un text dramatic, notarea numelui personajului în fața replicii, în defavoarea liniei de dialog?*”. Un exemplu elocvent regăsim la pagina 18 din manual: ”În textul *Cum e lumea* se afirmă că „ceea ce s-a întâmplat în clipele următoare la Zoo Sibiu nu avea să fie deslușit prea curând”. *De ce crezi că naratorul amână oferirea unei explicații despre fuga Biancăi?*”. Această cerință, alături de multe altele, garantează faptul că elevul a devenit un interpret al textului-suport, însă doar dacă acești itemi nu sunt reduși la stadiul de simplă întrebare, ci vizează un demers asupra modului în care elevul a gândit pentru a găsi răspunsuri relevante. Prin urmare, această tehnică a gândirii laterale ne îndeamnă să nu ne mulțumim cu orice explicație oferită, ci să privim lucrurile în mod diferit, sporind, astfel, șansele de a restructura modelul.

Și în manualul de clasa a VIII-a întâlnim tehnici ce pot fi utilizate în beneficiul acestui proces focalizat pe gândirea laterală. De exemplu, următoarea cerință (pagina 19): „Realizați o descriere de tip horoscop floral pentru Dedițel și Stânjenel, valorificând trăsăturile personajelor-plante din textul Doinei Ruști”, folosindu-se tehnica *Generare de alternative prin descriere*. De altfel, seria exercițiilor

continuă cu: ”Alege și rezolvă una dintre sarcinile următoare: Descrie-l pe Sisinel din perspectiva lui Vio sau a lui Năsosu./Descrie-l pe Platanos din perspectiva lui Vio sau a lui Năsosu”. Tehnica respectivă se numește *Formularea de opinii și puncte de vedere diferite ale celor implicați* și presupune să ne mutăm în mintea personajelor în calitate de observatori, nu în calitate de actori, pentru a observa cum arată lucrurile din acel punct de vedere. Formularea de opinii diferite înseamnă una dintre cele mai importante capacități ale gândirii.

Toate cerințele pe baza textului literar valorifică gândirea laterală, fapt ce justifică necesitatea includerii în curriculum a acestei dimensiuni ca materie de sine stătătoare, depășind statutul de element predat în cadrul unei anumite discipline de învățământ.

Din analiza făcută, am constatat că toate cele 4 manuale conțin sarcini care ar putea contribui la dezvoltarea gândirii laterale, cu condiția ca profesorul să urmărească acest scop. În caz contrar, activitatea se reduce la simpla exersare a unor metode moderne aplicate unor itemi ce pot părea nesemnificativi, având în vedere apariția destul de rară a acestora în manuale. Totuși, dacă fiecare capitol, în cadrul itemilor realizați în corelație cu textele-suport, ar include cerințe ce stimulează gândirea laterală, elevii ar fi mult mai degajați în rezolvare, implicit în găsirea de soluții și chiar ar putea interpreta un text fără să le fie teamă că nu au respectat un anumit șablon, iar rezultatul ar fi mult mai bun.

CONCLUZIE

Atât sarcinile, cât și textele contribuie la dezvoltarea cognitivă și armonioasă a elevului, cu condiția ca metodele și tehnicile care vizează gândirea laterală să fie utilizate constant, nu doar în cadrul anumitor capitole. În acest demers, un rol important îl are profesorul, însă este necesară și introducerea conceptului de *gândire laterală* în programă – fie ca disciplină de sine stătătoare, fie integrat consecvent în cadrul competențelor specifice și al activităților de învățare la limba și literatura română. Finalitatea acestui demers va viza obținerea de rezultate deosebite: elevul va putea să găsească soluții mult mai rapid, va interpreta textul în profunzime și va fi capabil să ia singur decizii corecte în diverse situații-problemă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Berca I. Metodica predării limbii române. Ediția a III-a. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
2. De Bono E. *Gândirea laterală*. București: Curtea Veche, 2018.
3. Flueraș V. *Gândirea laterală și scrisul creativ*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2008.
4. Șchiopu C. Opera literară: receptare și interpretare. Chișinău, 2022. ISBN: 9789975320740.